GYVIEJI ARCHYVAI

2015 - ieji – Etnografinių regionų metai

Talentinga dzūkų dainininkė

Anelė Čepukienė. Fotografavo N. Vėlius 1966 m.

Anelė Čepukienė gimė 1904 metais birželio 6 dieną Varėnos rajone, Puodžių kaime. Jos gyvenimas nebuvo lengvas. Vos sulaukusi dviejų metų neteko tėvo, o netrukus mirė ir motina. Anksti patyrė sunkią našlaitės dalią. Teko gyventi pas motinos pamotę Aleksandravos kaime, vėliau pas brolį Puodžiuose. Ten pasibaigė jos vaikystė ir prasidėjo jaunystės dienos. Buvo varu išvaryta už pirmojo vyro ligonio. Nesijautė laiminga ir vėliau gyvendama su antruoju vyru.

A. Čepukienę labai jaudino Antrojo pasaulinio karo baisumai, ypač tai, kas vyko jos gimtosiose apylinkėse – Varėnos žydų išžudymas, Pirčiupių sudeginimas.

1945 m. palikusi Dzūkiją, ji apsigyveno Jonikaičių kaime, Šilutės rajone.

Su liaudies kūryba A. Čepukienė susidūrė ankstyvoje vaikystėje. Ji girdėdavo jaunimo atliekamas melodingas dainas. Pasakų, patarlių ir priežodžių prisiklausydavo iš senų žmonių. Jaunystėj jos išmoktos dainos vėliau buvo papildomos naujomis. Ištekėjusi į Žilinėlius, daug išmoko darbo, vaišių ir ypač dainų apie sunkią marčios dalią.

„Dainos tai buvo mano turtas, visa linksmybė ir širdies nusiraminimas. Jei aš nebūtau dainavus, tai iš proto būtau išėjus, taip vargingai gyvendama. Bet mane dainos palaikė lyg vaistai, kurie ramina nervus. Už tai aš, kur ėjau, tenai dainavau. Aš suradau dainą kiekvienoj vietoj ir pritaikydavau, kur kokią dainuot. Daina buvo mūs paguoda ir džiaugsmas. Tai iš to kilo dainos, iš to jos skambėjo ir skambėjo lyg pušų ošimas nuog šiaurinio vėjo. Ir pušys taip gaudžia, kai jas negailestingas vėjas sukinėja, in visas šalis lanksto. Ir jos tada gūdžias dainas dainuoja. Lygiai taip, kaip aš, vargo kankinama, visada dainavau, kol sulaukiau geresnio gyvenimo“, - prisimena A. Čepukienė straipsnyje „Oi dainos dainelės“, išspausdintame leidinyje „Liaudies kūryba I. “ (Vilnius: Mintis, 1969, p, 191-197).

Tik nuo 1959 metų, susitikusi su tautosakos rinkėjais, Anelė Čepukienė pradėjo tarsi naują gyvenimą. 1960 m. ji kviečiama dainuoti į Universitetą, Konservatoriją, Lietuvių kalbos ir literatūros institutą. Ji daug skaitė, ypač savo mėgstamų rašytojų Žemaitės, Jono Biliūno kūrinius. O vakarais, nuvargusi po dienos darbų, A. Čepukienė užsidegdavo lempą ir pasidėjusi sąsiuvinį ant specialiai prie sienos prikaltos lentelės, rašė. Per kelerius metus parašė plačią (18 sąsiuvinių) autobiografiją, kelis šimtus eilėraščių, vaizdelių, apsakymų.

1973 metais „Vagos“ leidykla išleido Anelės Čepukienės tautosakos ir kūrybos rinktinę „Oi tu, kregždele“. Knygoje spausdinami įdomesni A. Čepukienės pateiktos tautosakos ir jos pačios parašyti kūriniai: 65 jos padainuotos dainos, 5 papasakotos pasakos, pluoštas liaudies mįslių, patarlių ir priežodžių, 9 eilėraščiai, 6 apsakymai ir vaizdeliai. Leidinyje rasime ir jos autobiografijos ištrauką, kurioje liaudies dainininkė pasakoja apie niūrias vaikystės dienas, piemenavimo vargus, piršlybas ir santuoką su nemylimu vyru. „Aš nedaviau ramybės nė vienai su savo dainom. Dar mane mažiukę sesuo buvo nunešusi ir palikusi pas tokią senutę, vardu Gertrūda, ir toj dainavo verpdama „Per šilalį jojau, šili šėkų roviau“. Ir tą išmokau. Ir kur aš tik išgirdau kokią dainą, tai visas išmokau“, - rašė autobiografijoje A. Čepukienė. (p. 234). Knygoje pateikiami Norberto Vėliaus ir Laimos Burkšaitienės straipsniai apie A. Čepukienę ir jos dainų melodijas. Rinktinę papildo A. Čepukienės padainuotų dainų sąrašas ir tekstų komentarai.

„Ne vieno daininginoje Dzūkijoje atrasto liaudies dainininko pavardė tapo neatskiriama lietuvių folkloro dalis. Prieš šimtą metų (1904) šiame dainų tradicijomis išgarsėjusiame krašte gimė ir žymi tautosakos pateikėja Anelė Čepukienė-Čenkutė, padainavusi daugiau kaip 500 dainų, pasekusi apie 20 pasakų, užminusi per 150 mįslių, pabėrusi per 360 patarlių ir priežodžių, pateikusi vienetais nesuskaičiuojamos etnografinės medžiagos“, - rašo Vilma Daugirdaitė leidinyje „Tautosakos darbai XXII (XXIX)“ – 2005 (p. 324). Šiame leidinyje publikuojamos pačios Anelės Čepukienės 1960-1961 m. rašytos autobiografijos ištraukos apie apsilankymą gimtinėje po daugelio metų, brolio sūnaus vestuvėse. Jinai visada ilgėjosi to krašto, iš kurio atsinešė ne tik dainų kraitį, bet ir sunkaus gyvenimo prisiminimus. „Aš pasakojau, kaip aš pasiilgstu gimto krašto, o manį niekas. Tik gal žali medeliai ar tie takeliai, kur aš vaikščiojau su sveikom kojelėm. O gal pasiilgo tas ažerėlis, tyrus vandenėlis, kur maža plaukiojau per vasarėles. Oi, skaudėjo mano širdelį, vėrė kai kalavijas – taip ilgai aš jų nematius per penkiolika metų, ir gal daugiau jau nematysiu savo kaimynėlių ir sa tavorškėlių. Jau užaugs mano takeliai žaliuoju vejeli, o paskui užaugs ir žaliais medeliais. Galės kukuot tin raibios gegutėlės, tik ne aš verksiu, vargo asabėlė“, - rašė A. Čepukienė autobiografijoje („Tautosakos darbai“ .- 2005, p. 326).

Į senatvę A. Čepukienės sveikata silpnėjo, daugėjo buitinių rūpesčių. Daugiau laiko teko praleisti ne namuose, o ligoninėse. Per ligas ir darbus ji beveik nustojo rašyti.

Mirė 1980 m. spalio 17 d. Pavilkiuose (Šilutės raj.). Palaidota Pagėgiuose.

Daugiau informacijos apie Anelę Čepukienę ir jos knygą „Oi tu kregždele“ galima rasti Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriuje.

Parengė
Elena GLAVICKIENĖ
Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriaus vedėja

Dzūkijos šviesuolio dienoraščiai

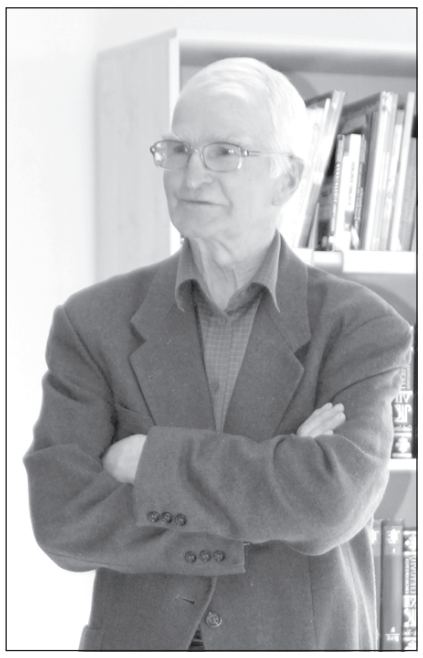

Henrikas Gudavičius

Varėnos viešojoje bibliotekoje pristatyta Dzūkijos šviesuolio, gamtininko, publicisto, Bernardinai.lt bendradarbio Henriko Gudavičiaus knyga „Laiškai iš kaimo“. Renginyje dalyvavo autorius Henrikas Gudavičius, fotomenininkas Algimantas Černiauskas, Bernardinai.lt kultūros redaktorius Gediminas Kajėnas, Dzūkijos nacionalinio parko Gamtos skyriaus vedėjas dr. Mindaugas Lapelė.

Svečiai pasakojo, kaip prieš 25 metus iš Vilniaus į Dzūkiją dalyvauti Dzūkijos nacionalinio parko kūrimo darbuose atvyko žemaitis Henrikas Gudavičius. Apsistojo nuošalioje sodyboje netoli Liškiavos, prie Krūčiaus upelio. Tapęs parko ekologu, kalbino senolius dzūkus, užrašinėjo jų pasakojimus, inicijavo laikraščio „Šalcinis“, populiarinančio Dzūkijos etninės kultūros ir gamtos vertybes, vėliau – ir knygų serijos apie etnografinius parko kaimus leidimą. Netoli Krūčiaus upelio įkūrė sodą, jame augina ir veisia retuosius ir vaistinius augalus. Vaikščiodamas prisirenka augalų sėklelių, pasėja savo sode, augina, vėliau perkelia augalėlius į jiems tinkamas vietas, kad neišnyktų. Rūpestis dėl augalų, supančios aplinkos, kasdieniai tyrinėjimai, pokalbiai su kaimo senoliais – viskas užfiksuota, viskas užrašyta. Taip ekologo užrašai tapo knygomis „Gamtmeldžio sodas“ (2013), „Laiškai iš kaimo“ (2014). „Pamenu, kartą jis prisipažino, kad sunkiausia rašyti dieną, nes labai rūpi pažiūrėti, kas darosi gamtoje“, – kalbėjo A. Černiauskas.

Knygoje „Laiškai iš kaimo“ publikuoti 2008-2012 m. rašyti dienoraščiai (prieš tai tekstai buvo paskelbti interneto dienraštyje Bernardinai.lt). Pasakojimus gražiai iliustruoja fotomenininkų Algimanto ir Mindaugo Černiauskų fotografijos. Autorius paaiškino, kad dienoraščio žanrą pasirinko, nes tai arčiau tiesos, gyvi herojai neleis pameluoti. Memuarai poetizuoja, pagražina tikrovę. Kai neturi vaizduotės, stebi aplinką ir fiksuoji tai, ką pamatai, ką jauti. Bendradarbiauti su bernardinais pasirinko, nes jie artimi pranciškonams, kurių vienintele nuosavybe galėjo būti tik mažas sodelis.

M. Lapelė kolegą H. Gudavičių pavadino paralelinės visatos kūrėju, fiksuojančiu išeinančius dalykus. Dienoraščiuose yra arti 100 pavardžių. Jo misija – švietėjiška. Jaučiamas pratinimas prie gamtos. Kultūros žmonės gamtiškai šviečiami. „Henrikas turi Dievo dovaną – jis nuolat ką nors atranda. Gyventi taip, kaip jis gyvena Dzūkijoje, gali tik trenktas žemaitis. Jis nepraradęs žavėjimosi džiaugsmo. Tuo žaižaruoja ir jo knyga“.

„Toks paprastas gyvenimo prasmės paaiškinimas: reikia eiti kartu su metų laikais! – kalba H. Gudavičius. – Kai šitaip pagalvoji – turėtų atsitraukti ir nutolti visos šiandieninio pasaulio grimasos, visos destrukcijos ir savigriovos. Dievas davė dieną ir davė darbą. Išaušta diena – ir eini savo takais. Pamažu pamažu paaiškėja tokio paprasto ir lėto ėjimo prasmė. Pats sau susikuri prasmę, o kokia nors kilniadvasio filosofo kažkada lyg specialiai tau užrašytoji tezė tiktai patvirtina, kad elgiesi teisingai…“

Daiva ARMONIENĖ
Varėnos viešosios bibliotekos metodininkė

Varėnos rajono moksleivė – gabiausių Lietuvos vaikų autobiografijų rinkinyje

Šių metų balandžio pabaigoje VšĮ Leidybos idėjų centro išleistas autobiografinių apybraižų rinkinys „Kas bus kas. Lietuvos ateitis“ yra unikali, Lietuvoje pirmą kartą leidžiama tokio pobūdžio knyga, skirta jauniesiems Lietuvos talentams suburti

Didžiąją knygos dalį sudaro autentiškos gabiausių Lietuvos mokinių autobiografinės apybraižos – jų net 569. Tarp pusšešto šimto gabiausių Lietuvos mokinių yra ir Varėnos rajono Valkininkų gimnazijos auklėtinė Justė Gardinecaitė.

Aštuoniolikmetė Justė Gardinecaitė įvairiuose konkursuose ir olimpiadose pradėjo dalyvauti dar mokydamasi pradinėse klasėse. 2011 m. ji nugalėjo Lietuvos mokinių literatūrinių kūrinių apie gamtą konkurse „Ta žemė, kur gimėm – gimtinė, / Vienintelė širdžiai brangi“ (Vytautas Rudokas), tais pačiais metais rajono 8-ių klasių mokinių diktanto konkurse laimėjo 1-ąją vietą, 2012 m. Lietuvos mokinių chemijos olimpiados rajoniniame etape – 2-ąją vietą, Lietuvos mokinių fizikos olimpiados rajoniniame etape ir Varėnos rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuro organizuojamame lankstinuko konkurse „Gyvenk be žalingų įpročių“ – 1-ąją vietą, 2013 m. Lietuvių kalbos ir literatūros olimpiados rajoniniame etape – 3-iąją vietą, 2014 m. šiame etape – 1-ąją vietą, 2013 m. Lietuvos mokinių istorijos olimpiados rajoniniame etape – 3-iąją vietą, o 2014 m. šiame etape – 1-ąją vietą, 2014 m. Lietuvos mokinių anglų kalbos olimpiados rajoniniame etape – 3-iąją vietą, Lietuvos mokinių biologijos olimpiados rajoniniame etape – 1-ąją vietą, rašinių konkurse „Pirčiupių tragedijai 70“ (11–12 klasių grupė) – 3-iąją vietą. „Džiaugiuosi, kad nuo 5-os iki 11-os klasės mokslo metų pusmečius baigdavau iš visų dalykų turėdama vien dešimtukus. Tokie pusmečių rezultatai ir pasiekimai įvairiose olimpiadose suteikė galimybę 2012 m. dalyvauti UAB „Maxima LT“ organizuojamoje mokinių pažangumo programoje „Lietuvos Maximalistai“, kurioje tapau viena iš laimėtojų ir kas mėnesį gaudavau 50 litų „Maximalisto“ stipendiją. Šiais metais taip pat dalyvau UAB „Maxima LT“ organizuojamame konkurse „Jaunieji talentai“ ir laimėjau, už nuolatinį pažangumą visus 2014–2015 mokslo metus kas mėnesį man bus mokama 250 litų stipendija“, – apie įvertinimą pasakoja Justė.

Šioje knygoje subūrėme vaikus, apdovanotus įvairiose mokslo ir meno olimpiadose bei konkursuose, pelniusius prizus sporto varžybose, tuos, kuriais didžiuojasi ne tik tėvai, mokyklų vadovai, draugai, bet ir visos Lietuvos piliečiai. Esame tikri, apie juos po 20 ar 50 metų skaitysime vadovėliuose ir enciklopedijose. Tikime, kad ši knyga taps unikaliu dokumentu, kuriame įamžinta iškilių Lietuvos kūrėjų kelio pradžia. Džiugu pastebėti, kad didžioji dauguma knygoje aprašomų vaikų savo ateitį nori kurti Lietuvoje, o planuojantys studijuoti užsienyje patirties pasisėmę svetur žada grįžti į tėvynę. Dauguma šių mokinių yra socialiai atsakingi, juos jaudina emigracijos problema ir jie pasiryžę ją spręsti. Visiems autobiografinių apybraižų autoriams labai svarbi šeima, ji jiems – viena pagrindinių vertybių ir gyvenimo orientyrų. Dažnas knygos herojus, paklaustas, ką laiko savo autoritetu, įvardija savo tėtį ar mamą. Kai kurie vaikai, pasakodami apie savo šeimą, užsimena, kad kitoje tokio pobūdžio knygoje tikisi pamatyti ir savo jaunesniojo brolio ar sesės biografiją.

Nepamiršti ir talentų draugai, savo veikla padedantys jaunuoliams siekti pačių didžiausių aukštumų. Knyga užbaigiama savotiška Lietuvos gimnazijų garbės lenta, kurioje skelbiami geriausių mokinių penketukai ir šių mokinių mokytojai. Šioje garbės lentoje – ir Varėnos „Ąžuolo“ gimnazija, Merkinės Vinco Krėvės gimnazija, Valkininkų gimnazija.

Jauniesiems talentams neabejingi ir žymūs šalies žmonės. Knygoje visokeriopos sėkmės jiems linki Prezidentė Dalia Grybauskaitė, Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius, kultūros ministras Šarūnas Birutis, švietimo ir mokslo ministras Dainius Pavalkis ir būrys Lietuvai nusipelniusių, jaunuoliams sektinu pavyzdžiu ir autoritetu esančių žmonių, tai – Lietuvos Respublikos Seimo narė Agnė Bilotaitė, mobiliųjų programų platinimo bendrovės „GetJar“ ir rizikos kapitalo fondo „Nextury Ventures“ įkūrėjas Ilja Laurs, operos solistas Edgaras Montvidas, ledo rituliininkas Dainius Zubrus ir kiti. „Ši knyga kartu yra įsipareigojimas. Lietuvos ateities lyderių ugdymas – tai ne tik pilietiškų tėvų, atsidavusių mokytojų ir trenerių atsakomybė. Mes visi privalome padėti vaikams atsiskleisti, tobulinti savo sugebėjimus. Turime sudaryti sąlygas jaunuoliams tapti daug darančiais Lietuvos lyderiais“, – specialiai knygai „Kas bus kas. Lietuvos ateitis“ rašo Prezidentė Dalia Grybauskaitė.

Jaunuosius Lietuvos sportininkus, kūrėjus, visuomenininkus ir mokslininkus rekomendavo Lietuvos bendrojo lavinimo ir meno mokyklos, sporto centrai, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras, mokinių organizacijos, užsienyje esančios lietuvių mokyklos, kitos įstaigos. Biografijos spausdintos gavus tėvų leidimą.

Vaiva MARKEVIČIŪTĖ
kalbos redaktorė

Šį puslapį remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS